

***Lakivaliokunnan Suomi 100 -juhlaseminaari 9.3.2017
Toimivan oikeudenhoidon merkitys ennen, nyt ja tulevaisuudessa***

Alivaltiosihteeri Anne Sipiläinen

Toimivan oikeuslaitoksen merkitys yhteiskunnalle – esimerkkejä maailmalta

Arvoisat juhlavieraat,

Kiitän ulkoasiainministeriölle annetusta mahdollisuudesta tuoda viestejä maailmalta tähän arvokkaaseen tilaisuuteen 100-vuotiaan Suomen kunniaksi. Tämän juhlaseminaarin teema – toimiva oikeudenhoito, toimiva oikeuslaitos – on sekä keskeinen periaate että läheinen ja konkreettinen tavoite ulkoministeriön jokapäiväisessä työssä. Demokraattinen oikeusvaltio on perusta, jolle toimiva yhteiskunta rakentuu. Suomi itse on tästä hyvä esimerkki. Kokemus on osoittanut, että vakaus, demokratia sekä ihmisoikeuksien ja oikeusvaltioperiaatteen kunnioittaminen ovat olennaisia elementtejä rauhan ja kestävän kehityksen mahdollistamisessa. Siksi haluamme kansainvälisellä toiminnallamme edistää näiden meille tärkeiden periaatteiden leviämistä.

Valtioneuvoston viime kesäkuussa hyväksytyyn ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon (VNS 6/2016) mukaan ulko- ja turvallisuuspolitiikkamme keskeisenä päämääränä on edistää keskinäisriippuvuuksien maailmassa kansainvälistä vakautta, rauhaa, demokratiaa, ihmisoikeuksia, oikeusvaltioperiaatetta ja tasa-arvoa. Samoin viime vuonna hyväksytyyn kehityspoliittisen selonteon (VNS 1/2016) mukaan kehityspoliittikkamme tavoitteena on muun muassa edistää rauhanomaisia yhteiskuntia, taata kaikille oikeuspalvelut sekä rakentaa tehokkaita ja vastuullisia instituutioita kaikilla tasoilla.

Toimivan oikeuslaitoksen merkityksen yhteiskunnalle voi havaita erityisesti niissä valtioissa, joissa tämä yksi oikeusvaltion keskeisistä pilareista on luhistunut tai sen pystyttäminen on vielä kesken. Esimerkkimme maailmalta kertovat haasteista valtioissa, joissa ei ole tarvittavia resursseja tai osaamista toimivan oikeuslaitoksen luomiseksi.

Toimiva, riippumaton, tehokas ja hyvin resursoitu oikeuslaitos, johon ihmiset voivat luottaa, on oikeusvaltion ja vakaan yhteiskunnan edellytys. Toimivaa demokraattista oikeusvaltiota ei voi olla ilman ihmisoikeuksia – ja toisaalta oikeuksien toteuttaminen edellyttää kansanvaltaa ja oikeusvaltiota. Nostamme Suomen edustajina kansainvälisen oikeuden, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja hyvän hallinnon merkityksen esille kansainvälisissä

neuvotteluissa ja keskusteluissa, sekä myös rahoitamme oikeusvaltiohankeita ja -ohjelmia kehitysyhteistyövaroin.

Meillä onkin syytä olla ylpeitä Suomen oikeusvaltiokehityksestä, ja kokemuksemme kiinnostaa kansainvälisiä kumppaneitamme. Kansainvälisissä vertailuissa Suomi on vähiten hauras valtio (*Fragile State Index*) ja kolmanneksi vähiten korruptoitunut maa (*Transparency International*). Suomalaiset luottavat oikeuslaitokseen ja ovat vertailussa kolmanneksi tyytyväisimpiä oikeusvaltion toimivuuteen arjessa (*Rule of Law Index*). Oikeusvaltioperiaate on suomalaisen yhteiskunnan kulmakiviä. Suomessa julkisen vallan käytön on aina perustuttava lakiin. Lainsäädäntövalta, tuomiovalta ja toimeenpanovalta on erotettu toisistaan. Riippumattomat tuomioistuimet varmistavat, että lakeja noudatetaan. Nämä meille itsestään selvät, perustuslakiimme ankkuroidut periaatteet ja hyvät käytännöt ovat monissa maissa vielä utopiaa, vaikka niitä koskevia velvoitteita sisältyy kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja muihin sitoumuksiin.

Arvoisat kuulijat,

Suomi tukee vahvaa ihmisoikeuksien kansainvälistä ja alueellista valvontajärjestelmää sekä rankaisemattomuuden vastaisia toimia. Vakavimpien kansainvälisten rikosten rankaisemattomuuden poistaminen on korkealla Suomen ulkopolitiikan agendalla ja keskeinen elementti kestävän rauhan ja vakauden aikaansaamiseksi. Tehokkailla kansallisilla ja kansainvälisillä oikeusjärjestelmillä on myös ennaltaehkäisevä funktio. Kansainvälisellä rikostuomioistuimella on tärkeä tehtävä tilanteissa, joissa valtio ei itse kykene tai halua saattaa vakavimpia rikoksia tuomioistuinten käsiteltäviksi. Esimerkiksi **Syyriassa** tapahtuneita vakavia rikoksia ei ole voitu saattaa kansainvälisen rikostuomioistuimen käsiteltäviksi turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenten Venäjän ja Kiinan käyttäessä veto-oikeuttaan. Suomi tuki Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksen 21.12.2016 hyväksymää päätöslauselmaa (71/248), jolla päätettiin perustaa kansainvälinen, riippumaton mekanismi (IIIM) avustamaan Syyriassa tapahtuneiden vakavimpien rikosten tutkinnassa ja syyttämässä. Selvitämme parhaillaan mahdollisuutta osallistua mekanismin rahoitukseen. Lisäksi Suomi on jo ennen YK-mekanismin perustamista rahoittanut kansalaisjärjestöä, joka säilyttää ja analysoi miljoonien dokumenttien aineistoa mahdollisia tulevia oikeusprosesseja varten.

Oikeusjärjestyksen selkeyteen, toimivuuteen ja ymmärrettävyyteen liittyvät ongelmat vaivaavat monia maita ja ihmisoikeuksien merkitys haastetaan avoimesti julkisessa keskustelussa ja käytännössä. Kansainvälisten raporttien perusteella monissa maissa rajoitetaan kansalaisyhteiskunnan ja ihmisoikeuspuolustajien toimintamahdollisuuksia, oikeuslaitos ei toimi tehokkaasti ja rankaisemattomuus kukoistaa. Monissa maissa huomattava osa rikoksista jää rankaisematta, ja etenkin ihmisoikeusloukkauksista annetaan hyvin vähän tuomioita. Ihmisoikeuksien toteutuminen ja ihmisoikeuspuolustajien toimintamahdollisuuksien turvaaminen on tärkeä prioriteetti Euroopan unionille ja

Suomelle. Ulkoasiainministeriö on laatinut ihmisoikeuspuolustajia koskevat ohjeet, joiden keskeinen viesti on kannustaa aktiiviseen yhteistyöhön ihmisoikeuspuolustajien kanssa. Erityisesti huomioidaan haavoittuvien ryhmien tilanne ja heidän oikeuksiaan ajavien ihmisoikeuspuolustajien toiminta.

Meille on myös tärkeää turvata oikeuspalvelujen saatavuus ja syrjäisemmillä seuduilla asuvien kansalaisten yhdenvertaisuus palvelujen saannissa. Yksilön ja yhteiskunnan kannalta oikeusturva toteutuu parhaiten, kun kiistanalainen kysymys saadaan ratkaistua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja kun varsinaiseen tuomioistuinkäsittelyyn ohjautuvat vain sellaiset asiat, jotka vaativat oikeudellista harkintaa ja näytön arviointia. Siksi Suomi tukee kehitysyhteistyön keinoin kansallisia ja paikallisia pyrkimyksiä oikeusvaltion vahvistamiseksi ja oikeuspalveluiden lisäämiseksi erityisesti naisille mutta myös haavoittuvassa asemassa oleville ryhmille ennen muuta **Nepalissa, Myanmarissa, Kirgisiassa, Tadžikistanissa ja Pohjois-Afrikassa**. Konkreettisia tuloksia on saavutettu esimerkiksi hankkeilla, joilla laajennetaan oikeuspalveluiden saatavuutta maaseudulla mahdollistaen erityisesti naisten, mutta myös vammaisten parempi pääsy palveluiden piiriin. Suomi on kohdentanut noin 14 miljoonaa euroa UNDP:n maaohjelmiin oikeusvaltion ja ihmisoikeuksien vahvistamiseksi kumppanimaissa. Haasteita on toki edelleen olemassa ja oikeuslaitoksen korruptio sekä puutteellinen lainvalmistelu, aliresursoitu oikeussektori, syrjivät käytännöt sekä lakien täytäntöönpano-ongelmat ovat myönteisen oikeusvaltiokehityksen yleisiä esteitä eri maissa.

Hyvät kuulijat,

Afganistan on Suomelle tärkeä kumppani ja erittäin hauras valtio, jossa ammattimaisen ja oikeusvaltioperiaatteisiin nojaavan poliisilaitoksen kehittäminen on sen rauhan- ja valtionrakentamisen kulmakiviä. Me olemme vuosina 2013–2017 kanavoineet 20 miljoonaa euroa UNDP:n *Law and Order Trust Fundin* (LOTFA) ammattimaisen siviilipoliisin toiminnan rahoittamiseksi ja ylläpitämiseksi. Hankkeen avulla on voitu maksaa yli 150 000 paikallispoliisin henkilöstökulut sekä rakentaa yli 1 350 turvatarkastuspistettä ja yli 100 perheväkivaltaan keskittyvää yksikköä. Mutta vaatii vielä työtä, että Afganistanin hallinto ja poliisilaitos saavat rakennettua luottamussuhteen kaikkiin kansalaisiin. Suomi on myös tukenut Afganistanin riippumattoman ihmisoikeuskomission työtä noin 2,5 miljoonalla eurolla vuosien 2011–2016 aikana alueellisten ja maakuntatason toimistojen pystyttämiseksi. Näin viimeisen 13 vuoden aikana on rekisteröity 32 629 naiseen kohdistuvaa väkivaltatapausta, joiden uhreille on annettu oikeusapua.

Oikeusvaltioon liittyvä yhteistyö on myös Suomen ja **Kiinan** sekä EU:n ja Kiinan välisen yhteistyön keskeinen osa-alue. Tavoite Kiinan oikeusvaltiokehityksen edistämisestä on kirjattu sekä Euroopan unionin ulkosuhdetoimintaa Kiinassa ohjaaviin strategioihin että myös meillä ulkoministeriön Kiina-toimintaohjelmaan. Suomen ja Kiinan oikeusministeriöiden välinen yhteistyö alkoi 1990-luvulla, ja yhteistyön pohjana oleva

yhteistyöpöytäkirja allekirjoitettiin jo tammikuussa 1995. Molemmat osapuolet ovat pitäneet yhteistyötä hyödyllisenä. Näihin yhteistyöohjelmiin ovat kuuluneet kahdenväliset asiantuntijaseminaarit, vierailut ja keskustelut ajankohtaisista aiheista. Osallistujina ovat olleet tuomarit, syyttäjät, asianajajat sekä vankila- ja hallintovirkamiehet. Arviomme mukaan yhteistyön kautta saadut kokemukset ovat vaikuttaneet Kiinan oikeusapujärjestelmän kehittämiseen.

Hyvät kuulijat,

Euroopan unionin tärkein saavutus ja tehtävä on rauhan, turvallisuuden, vaurauden ja oikeusvaltion turvaaminen. Vaikka oikeusvaltioperiaatteen noudattaminen on EU-jäsenyyden kriteeri, sen toteutuminen herättää ajoittain kysymyksiä Euroopassakin. **Romanian ja Bulgarian** ollessa liittymässä Euroopan unionin jäseniksi vuoden 2007 alusta oli käynyt ilmi, että maiden oli silti vielä tarpeen jatkaa työtä oikeus- ja sisäasioiden sektorien kehittämiseksi. Apuvälineeksi komissio kehitti niin kutsutun yhteistyö- ja seurantamekanismin (CVM), jonka avulla komissio ja jäsenmaat valvovat ja tukevat sektorin kehitystä Romaniassa ja Bulgariassa. Mekanismin kriteerit liittyvät korruptionvastaiseen työhön, oikeuslaitoksen toimivuuden kehittämiseen ja Bulgarian osalta myös järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan.

Mekanismin oltua nyt toiminnassa kymmenen vuotta tulokset etenkin Romaniassa ovat olleet rohkaisevia. Romanian oikeuslaitos on kehittynyt tehokkaammaksi, ammattitaitoisemmaksi ja riippumattommaksi. Viranomaisten lahjomattomuutta valvova virasto on vakiinnuttanut toimintansa, ja korkean tason korruptiosyytteet ja tuomiot ovat yleistyneet selvästi. Erilaisia hyökkäyksiä oikeuslaitoksen toimintaa kohtaan esiintyy kuitenkin yhä. Vuoden alussa tunteita nostivat pintaan Romanian uuden hallituksen kaavailemat armahduslakialoitteet, jotka se pyrki viemään läpi kiireellisesti ja ilman parlamentin käsittelyä. Voimakas vastareaktio ja laajat mielenosoitukset ovat merkki siitä, että kansalaiset pitävät oikeusvaltiokysymyksiä tärkeinä ja että uudistuksilla on yhteiskunnassa vahva tuki. Myös Romanian oikeuslaitos ja instituutiot vastustivat tiukasti hallituksen yrityksiä korruptiolainsäädännön liudentamiseksi. Lopulta lakiesitykset annettiin käsiteltäviksi tavanomaisessa lainsäädäntöjärjestyksessä. Tämä osoittaa, että uudistukset ovat Romaniassa edenneet pinta- ja syvemmälle ja että pitkäjänteisellä työllä oikeusvaltiokehityksen edistämiseksi on ollut vaikuttavuutta ja merkitystä.

Euroopan unioni valvoo muutenkin oikeusperiaatteen toteutumista sekä sisäisesti että myös kumppanimaissaan. Sisäisestä valvonnasta esimerkkinä voidaan vielä mainita vuonna 2014 hyväksytty EU:n oikeusvaltiomekanismi, jonka tarkoituksena on arvioida oikeusvaltioperiaatteen toteutumista jäsenmaissa ja joka takaa, että oikeusvaltiokehityksen edistämisestä ja turvaamisesta käydään säännöllistä keskustelua jäsenmaiden kesken. Mekanismi ei ole kuollut kirjain, vaan komissio on käyttänyt sitä huomatessaan jäsenvaltion systemaattisten toimien loukkaavan oikeusvaltioperiaatetta. Mekanismi mahdollistaa viime

kädessä jäsenvaltion äänioikeuden pidättämisen, jos EU:n arvoja vakavasti ja jatkuvasti loukataan.

Hyvät juhlaseminaarin osanottajat,

Näiden kansainvälisten esimerkkien uskon valottavan vakaan, riippumattoman, oikeudenmukaisen ja tehokkaasti toimivan oikeuslaitoksen roolia yhteiskunnassa. Voimme ylpeänä kertoa maailmalla 100-vuotiaan Suomen tarinaa erinomaisesti toimivasta oikeuslaitoksesta ja sen osaavista ammattilaisista. Samalla voimme tukea niitä maita, joissa asiat eivät vielä ole yhtä hyvin.

Kiitos!